

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

КРЕМЕНЕЦЬКИЙ МЕДИЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
ІМЕНІ АРСЕНА РІЧИНСЬКОГО

НАСКРІЗНА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ПРАКТИКИ
(ВИРОБНИЧОЇ, ПЕРЕДДИПЛОМНОЇ)

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ I Охорона здоров'я та соціальне забезпечення

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ I5 Медсестринство

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА Сестринська справа

ОСВІТНЯ КВАЛІФІКАЦІЯ фаховий молодший бакалавр

ЗАТВЕРДЖЕНО

Педагогічною радою Кременецького медичного
фахового коледжу імені Арсена Річинського

Голова педагогічної ради Гимаф Петро МАЗУР
(протокол від « 30 » 06 20 25 р. № 8)

Наскрізна навчальна програма практики
вводиться в дію з 01.09 20 25 р.

Директор Гимаф Петро МАЗУР
(наказ від « 30 » 06 20 25 р. № 259)

Кременець 20 25 р.

НАСКРІЗНА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ПРАКТИКИ

Наскрізну навчальну програму практики розроблено для здобувачів фахової передвищої освіти спеціальності І5 Медсестринство, освітньо-професійної програми Сестринська справа, які навчаються в Кременецькому медичному фаховому коледжі імені Арсена Річинського.

Розроблено згідно з Додатком 2 до листа МОН України «Щодо рекомендацій з навчально-методичного забезпечення» від 09.07.2018 № 1/9-434 із врахуванням вимог стандарту фахової передвищої освіти спеціальності 223 Медсестринство (Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.11.2021 р. № 1202), Положенням про організацію практичного навчання в Кременецькому медичному фаховому коледжі імені Арсена Річинського, освітньо-професійною програмою Сестринська справа та навчальним планом.

Розробники програми:

Керівник робочої групи

Лариса СТАДНЮК, завідувача практичним навчанням, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, викладач ОК: неврологія, психіатрія та наркологія.

Члени робочої групи:

Оксана БАТЮХ, заступник директора з навчальної роботи, доктор філософії, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, викладач ОК: основи медсестринства.

Євгенія ГОРОШКО, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, викладач ОК: внутрішня медицина.

Віктор ДРЕГАЛЮК, голова циклової комісії викладачів професійної та практичної підготовки дисциплін хірургічного профілю, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, викладач ОК: акушерство, гінекологія та репродуктивне здоров'я і планування сім'ї.

Ольга ПАНАСЮК, спеціаліст вищої категорії, викладач ОК: догляд за хворими та медична маніпуляційна техніка.

Олег ІВАНЮК, спеціаліст, викладач ОК: хірургія з основами онкології.

Андрій БОРАК, спеціаліст, викладач ОК: педіатрія.

Рецензії-відгуки зовнішніх стейкхолдерів:

Богатюк Олег Володимирович – головний лікар КНП «Лановецька міська лікарня».

Віталій Іванович Корнійчук – директор КНП «Кременецький центр первинної медико-санітарної допомоги» Кременецької міської ради.

Наскрізню навчальну програму практики погоджено на засіданні циклових комісій:

- викладачів професійної та практичної підготовки дисциплін терапевтичного й педіатричного профілю

Протокол № 11 від «26» серпня 2028 р.

Голова циклової комісії _____

(підпис)

Тетяна ЛУКАЩУК

(ім'я, прізвище)

- викладачів професійної та практичної підготовки дисциплін хірургічного профілю

Протокол № 11 від «26» серпня 2025 р.

Голова циклової комісії _____

(підпис)

Віктор ДРЕГАЛЮК

(ім'я, прізвище)

Наскрізню навчальну програму практики пролонговано на засіданні циклових комісій:

- викладачів професійної та практичної підготовки дисциплін терапевтичного й педіатричного профілю

Протокол № _____ від «_____» _____ 20____ р.

Голова циклової комісії _____

(підпис)

Тетяна ЛУКАЩУК

(ім'я, прізвище)

- викладачів професійної та практичної підготовки дисциплін хірургічного профілю

Протокол № _____ від «_____» _____ 20____ р.

Голова циклової комісії _____

(підпис)

Віктор ДРЕГАЛЮК

(ім'я, прізвище)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Наскрізна програма — основний навчально-методичний документ практичної підготовки фахівців спеціальності І5 Медсестринство, освітньо-професійної програми Сестринська справа, який містить вимоги щодо організації, керівництва, підведення підсумків всіх видів практики.

Практика здобувачів освіти медичного коледжу є невід’ємною складовою частиною процесу підготовки спеціалістів у закладі освіти та передбачає послідовність проведення в декілька етапів після отримання достатнього обсягу з теоретичних знань та практичних навичок та вмінь.

При проведенні практики керуємося навчальним планом, програмами, діючими наказами Міністерства освіти, Міністерства охорони здоров'я України, Положенням про проведення практики.

Практична підготовка здобувачів освіти закладів фахової передвищої освіти є обов’язковим компонентом освітньо-професійної програми для здобуття ними певного освітньо-професійного рівня.

Основна мета практичного навчання — набуття здобувачами освіти міцних професійних знань, умінь та навичок для вирішення тих чи інших виробничих питань; прийняття самостійних рішень під час виконання будь-якої роботи в умовах сучасного виробництва на базі вже отриманих у навчальному закладі знань, умінь та навичок згідно з кваліфікаційними характеристиками. Виходячи з основної мети практичного навчання, вимоги та підхід до організації практичного навчання якісно оновлені та приведені у відповідність із сучасними тенденціями роботи ЗОЗ в умовах ринкової економіки. Тому практичне навчання, з одного боку, має бути послідовним та безперервним, а з іншого — має бути гнучкого характеру, щоб можна було вносити корективи в зміст практичного навчання в разі впровадження на виробництві новітніх технологій, матеріалів, обладнання тощо, включаючи науково-дослідницьку роботу.

Основним документом в організації практичної підготовки в навчальному закладі є наскрізна програма практики. Наскрізна програма практичної підготовки — це розгорнутий план професійної підготовки спеціалістів з усіх видів практик: виробнича практика медсестринська; переддипломна практика із зазначенням тривалості часу та термінів її проведення.

Програма **виробничої практики** передбачає закріплення, поглиблення і розширення теоретичних знань та практичних умінь, отриманих на практичних заняттях.

Метою **переддипломної практики** є поглиблення та систематизація знань, отриманих студентами в процесі вивчення клінічних дисциплін дисциплін.

І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Проведення виробничої та переддипломної практики

Відповідно до навчального плану виробнича та переддипломна практики спеціальності І5 Медсестринство, освітньо-професійної програми Сестринська справа здійснюються в таких обсягах:

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність освітньо-професійний ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		Денна форма навчання
Кількість кредитів – 18	Галузь знань І Охорона здоров'я та соціальне забезпечення	Нормативна дисципліна
Загальна кількість годин – 540	Спеціальність І5 Медсестринство ОПП Сестринська справа	Рік підготовки – 3, 4 Семестр(и) – VI, VIII Загальна кількість годин – 540, Робота на базах практики – 360 год, Самостійна робота – 180
	Фаховий молодший бакалавр	Вид контролю: Поточний та підсумковий Форма підсумкового контролю: Диференційований залік

ВИДИ ПРАКТИКИ

№ з/п	Відділення	Тиждні	Кредити	Години			Вид контролю
				Робота у відділенні	Самостійна робота	Загальна	
1	Виробнича медсестринська	4	6	120	60	180	Диф.залік
2	Переддипломна	8	12	240	120	360	Диф.залік
	Усього	12	18	360	180	540	

Під час проходження практики 1/3 від загального обсягу часу виділяється на самостійну роботу, яка включає удосконалення недостатньо засвоєних практичних навичок, роботу в бібліотеці та санітарно-освітню роботу. Практика здобувачів освіти проводиться на базах закладів охорони здоров'я, затверджених наказами департаменту охорони здоров'я обласної, міської держадміністрацій, відповідно до вимог програми.

2. Загальна мета і зміст практичного навчання

Метою практики є:

- оволодіння здобувачами освіти сучасними методами та формами організації праці медичної сестри;
- формування потреби систематично поновлювати знання та творчо їх застосовувати в практичній діяльності;
- набуття професійних компетенції з питань медсестринства;
- удосконалення професійних навичок та вмінь зі спеціальності;
- підготовка до майбутньої самостійної роботи.

Завданням практичної підготовки здобувачів освіти є формування в умовах закладу охорони здоров'я професійних навичок на основі здобутих теоретичних знань, необхідних для майбутньої професійної діяльності фахівців.

МЕТА ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ:

- закріпити та поглибити теоретичні знання зі спеціальних клінічних предметів;
- удосконалити професійні медсестринські навички та вміння зі спеціальності;
- здійснювати диференційований догляд за пацієнтами з різними хворобами;
- підготуватися до майбутньої самостійної роботи медичної сестри: самостійно і під контролем медичних сестер здобувачка освіти виконує обов'язкові практичні навички, оцінює стан здоров'я пацієнта, планує та здійснює догляд за пацієнтами, закріплює навички роботи з оформлення медсестринської документації.

Переддипломна практика є завершальним етапом підготовки. Вона проводиться після закінчення теоретичного і практичного курсу та успішного складання заліків, які передбачені навчальними планами.

МЕТА ПЕРЕДДИПЛОМНОЇ ПРАКТИКИ:

- навчання умінню правильно клінічно мислити, оцінювати стан пацієнта, досконало володіти технікою медсестринських маніпуляцій, складати план медсестринського догляду за пацієнтом, оцінювати його результати,
- вибрати правильну тактику під час надання невідкладної долікарської допомоги,
- проводити профілактичні заходи,
- пропагувати здоровий спосіб життя,
- основних принципів сестринської медичної етики та деонтології,
- дотримання інфекційної безпеки.

Зважаючи на структурований поділ програми, протягом практики майбутні медичні сестри удосконалюють практичні вміння з медсестринства у внутрішній медицині, медсестринства в хірургії, медсестринства в педіатрії та сімейній медицині.

Переддипломна практика передбачає вдосконалення вмінь і навичок здобувачів освіти в умовах стаціонарних відділень, денного стаціонару, поліклінік і амбулаторій сімейної медицини, які відповідають сучасним вимогам проведення навчального процесу, де вони братимуть участь у роботі медичних сестер на постах, у палатах інтенсивної терапії, невідкладної допомоги, в маніпуляційних, під час підготовки пацієнтів до проведення досліджень і маніпуляцій, вестимуть догляд за хворими та ін.

Результати практики:

В результаті роботи під час виробничої та переддипломної практики здобувачі освіти **дізнаються про:** сучасні методи та форми організації праці по спеціальності медсестринство.

Навчаться: в умовах закладу охорони здоров'я виконувати професійні навички необхідні для майбутньої професійної діяльності фахівця.

Будуть проінформовані про: необхідність потреби систематично поновлювати знання та творчо їх застосовувати в практичній діяльності

Формування компетентностей

Зміст виробничої практики направлений на формування наступних компетентностей, визначених Стандартом фахової передвищої освіти зі спеціальності Медсестринство:

Загальні компетентності

ЗК 1 Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 2 Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 3 Усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем.

ЗК 4 Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 5 Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 6 Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 7 Здатність спілкуватися іноземною мовою.

ЗК 8 Здатність до міжособистісної взаємодії.

Спеціальні компетентності

СК 1 Здатність до застосування професійних стандартів та нормативно-правових актів у повсякденній медичній практиці.

СК 2 Здатність до вміння задовольняти потреби пацієнта протягом різних періодів життя (включаючи процес умирання), шляхом обстеження, діагностики, планування та виконання медичних втручань, оцінювання результату та корекції індивідуальних планів догляду та супроводу пацієнта.

СК 3 Здатність до самоменеджменту у професійній медичній діяльності.

СК 4 Здатність до співпраці з пацієнтом, його оточенням, з іншими медичними й соціальними працівниками на засадах сімейно-орієнтованого підходу, враховуючи особливості здоров'я чи перенесені хвороби та фізичні, соціальні, культурні, психологічні, духовні чинники і фактори довкілля, здійснювати санітарно-просвітницьку роботу.

СК 5 Здатність до динамічної адаптації та саморегуляції у важких життєвих і професійних ситуаціях з урахуванням механізму управління власними емоційною, мотиваційно-вольовою, когнітивною сферами.

СК 6 Здатність до роботи в мультидисциплінарній команді при здійсненні професійної діяльності, для ефективного надання допомоги пацієнту протягом життя, з урахуванням усіх його проблем зі здоров'ям.

СК 7 Здатність до вміння обирати обґрунтовані рішення в стандартних клінічних ситуаціях, спираючись на здобуті компетентності та нести відповідальність відповідно до законодавства.

СК 8 Здатність до використання інформаційного простору та сучасних цифрових технологій в професійній медичній діяльності.

СК 9 Здатність до використання сукупностей професійних навичок (умінь) при підготовці та проведенні діагностичних досліджень та застосуванні дезінфікуючих і лікарських засобів у професійній діяльності.

СК 10 Здатність до забезпечення безпеки пацієнта, дотримання принципів інфекційної та особистої безпеки, збереження здоров'я у процесі здійснення догляду, виконання маніпуляцій, процедур, при переміщенні та транспортуванні пацієнта, наданні екстреної медичної допомоги.

СК 11 Здатність до застосування сукупностей втручань та дій для забезпечення пацієнту гідного ставлення, конфіденційності, захисту його прав, фізичних, психологічних та духовних потреб на засадах транскультурального медсестринства, толерантної та неосудної поведінки.

СК 12 Здатність до безперервного професійного розвитку фахівців у сфері охорони здоров'я (освіта впродовж життя).

СК 13 Здатність до використання професійно профільованих знань, умінь та навичок для здійснення санітарно-гігієнічних і лабораторних досліджень, протиепідемічних та дезінфекційних заходів.

СК 14 Здатність до дотримання принципів медичної етики та деонтології.

СК 15 Здатність до здійснення профілактичних втручань, спрямованих на зменшення інфекційних захворювань серед дорослого та дитячого населення, зокрема вакцинацію згідно з календарем профілактичних щеплень та екстрену імунізацію, включаючи її популяризацію.

Отримані знання з навчальної дисципліни стануть складовими наступних програмних

результатів навчання:

РН 1. Вільно спілкуватися державною та іноземною мовами для комунікації, ведення медичної та іншої ділової документації.

РН 2. Застосовувати сучасні цифрові та комунікативні технології для пошуку інформації та документування результатів професійної діяльності.

РН 3. Застосовувати основні положення законодавства в охороні здоров'я.

РН 4. Вести медичну документацію за формами, встановленими нормативно-правовими документами.

РН 5. Дотримуватися правил охорони праці та безпеки життєдіяльності.

РН 6. Обирати тактику спілкування з пацієнтами та членами їхніх родин, колегами, дотримуючись принципів професійної етики, толерантної та неосудної поведінки при здійсненні професійної діяльності, з урахуванням соціальних, культурних, гендерних та релігійних відмінностей.

РН 7. Застосовувати паліативну компетентність при роботі з пацієнтами, їх оточенням, медичними та соціальними працівниками під час здійснення професійної діяльності.

РН 8. Вживати заходи спрямовані на створення безпечного лікарняного середовища та дотримання лікувально-охоронного режиму, в інтересах збереження власного здоров'я та зміцнення здоров'я пацієнта .

РН 9. Розпізнавати й інтерпретувати ознаки здоров'я і його змін, хвороби чи інвалідності (оцінка/діагноз), обмежень можливості повноцінної життєдіяльності та визначати проблеми пацієнтів при різних захворюваннях і станах.

РН 10. Вміти проводити підготовку пацієнта до лабораторних, інструментальних та інших досліджень, здійснювати забір біологічного матеріалу та проб, скеровувати до лабораторії.

РН 11. Застосовувати лікарські препарати та медикаменти при здійсненні професійної діяльності.

РН 12. Виконувати медичні маніпуляції та процедури відповідно до фахових протоколів, алгоритмів, включаючи надання послуг з первинної медичної допомоги в складі команди первинної медичної допомоги .

РН 13. Надавати екстрену та невідкладну долікарську медичну допомогу.

РН 14. Здійснювати заходи щодо збереження репродуктивного здоров'я населення з метою покращення демографічної ситуації.

РН 15. Надавати консультативну допомогу та здійснювати навчання населення щодо здорового способу життя, наслідків нездорового способу життя, важливості збільшення фізичної активності та здорового харчування, вакцинації; забезпечувати реабілітацію реконвалесцентів та диспансеризацію пацієнтів.

РН 16. Вживати заходи, спрямовані на специфічну та неспецифічну профілактику захворювань.

РН 17. Вживати протиепідемічні заходи в осередку інфекційних та особливо небезпечних захворювань при здійсненні професійної діяльності.

РН 18. Дотримуватися правил ефективної взаємодії в команді для надання якісної медичної допомоги різним категоріям населення.

РН 19. Здійснювати взаємозалежні професійні функції з метою забезпечення якісної медичної допомоги населенню.

3. Загальні вимоги до організації проведення та керівництва практикою

Особливого значення набуває комплексний підхід до організації практики здобувачів освіти спеціальності, який було використано при розробці наскрізної програми з практики.

Практика здобувачів освіти проводиться на оснащених відповідним чином базах практики, які затверджуються наказом по управлінню охорони здоров'я обласної (міської) держадміністрації, з якими вищий навчальний заклад завчасно укладає договори про проведення практики. Тривалість дії договорів погоджується договірними сторонами.

Важливим етапом підготовки до практики є розподіл здобувачів освіти за місцями її

проходження. Не пізніше як за місяць до початку практики завідуючий виробничою практикою та циклові комісії здійснюють розподіл здобувачів освіти на закріплені бази. При цьому враховуються замовлення на підготовку фахівців і їх майбутнього місця роботи після закінчення навчання.

Керівниками практики є викладачі навчального закладу та спеціалісти від баз практики.

Загальну організацію практики та контроль за її проведенням здійснює завідуючий виробничою практикою.

Керівник практики від навчального закладу:

- перед початком практики контролює готовність баз практики до її проведення;
- забезпечує проведення всіх організаційних заходів перед від'їздом здобувачів освіти на практику: інструктаж про порядок проходження практики та з техніки безпеки; надання здобувачам освіти – практикантам необхідних документів (направлення, програми, щоденник, календарний план, індивідуальне завдання, методичні рекомендації);
- роз'яснює здобувачам освіти про систему звітності з практики, прийняту цикловою комісією: письмового звіту, індивідуального завдання та правил їх оформлення, підготовка доповіді, повідомлення, виступу тощо;
- у тісному контакті з керівником практики від бази практики забезпечує високу якість її проходження згідно з програмою;
- контролює забезпечення нормальних умов праці та побуту здобувачів освіти і проведення з ними обов'язкового інструктажу з охорони праці й техніки безпеки;
- контролює виконання здобувачами освіти – практикантами правил внутрішнього трудового розпорядку, графіка відвідування здобувачами освіти бази практики;
- у складі комісії приймає заліки з практики;
- подає завідуючому виробничою практикою письмовий звіт про проведення практики із зауваженнями і пропозиціями щодо поліпшення практики здобувачів освіти.

Керівник від бази практики повинен:

- здійснювати зв'язок з керівниками практики від лікувальних установ;
- складати графіки проходження практики здобувачів освіти згідно з програмою;
- брати участь у розподілі здобувачів освіти на робочі місця;
- здійснювати контроль за веденням щоденників, ходом виконання програм;
- надавати методичну допомогу в техніці виконання маніпуляцій, елементах догляду за хворими, вагітними, породіллями, новонародженими, питаннях надання невідкладної допомоги;
- розробляти тематику індивідуальних завдань, перевіряти їх виконання;
- проводити зі здобувачами освіти конференції, семінари за розподілами програми;
- оцінювати результати виконання практикантами програми практики;
- своєчасно вести облік контролю за ходом практики на лікувальних базах;
- брати активну участь у підготовці й проведенні диференційованого заліку з практики;
- своєчасно інформувати навчальну частину коледжу про хід практики на базах;
- проводити профорієнтаційну роботу з молоддю, що працює в лікувальних установах;
- збирати відгуки про випускників коледжу, які працюють в лікувальних установах.

Здобувачі освіти під час проходження практики зобов'язані:

- отримати направлення та завдання;
- до початку практики одержати від керівника практики від навчального закладу консультації щодо оформлення необхідних документів;
- своєчасно прибути на базу практики;
- у повному обсязі виконувати завдання, передбачені програмою практики і порадами її керівників;

- вивчити і суворо дотримувати правил з охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії;
- дотримуватися графіка роботи — при п'ятиденному тижні тривалість робочого дня становить 6 год, з цього часу 1 год відводиться на оформлення щоденника;
- не допускати скорочення термінів практики за рахунок подовження робочого дня;
- нести відповідальність за виконану роботу;
- регулярно вести необхідні записи в робочому журналі практики;
- своєчасно здати звіт та скласти залік з практики.

Керівники практики ЗОЗ разом із керівниками практики від навчального закладу несуть відповідальність за організацію, якість і результати практики здобувачів освіти.

За наявності вакантних місць здобувачі освіти можуть бути зараховані на штатні посади, якщо робота на них відповідає вимогам програми практики.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

З метою набуття здобувачами освіти під час практики умінь та навичок самостійно розв'язувати виробничі, наукові і організаційні завдання та активізувати їхню діяльність, розширити світогляд, підвищити ініціативу здобувачу освіти пропонується виконати такі індивідуальні завдання:

- виготовити тематичні санбюлетені (стенди, таблиці, муляжі, кросворди тощо) за рекомендаціями методичних керівників практики;
- проводити профорієнтаційну роботу серед працюючої молоді в лікувально-профілактичних установах та школах за місцем проходження практики;
- вивчати структуру захворювань у місцях проходження практики (збирати статистичні дані з окремих патологічних одиниць), враховуючи дані сучасної екологічної ситуації.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ:

- виконати програму практики;
- вивчити функціональні обов'язки, які закріплені за здобувачем освіти на його робочих місцях;
- опрацювати інструкції з техніки безпеки;
- вивчити зразки заповнення медичної документації (медсестринські історії здоров'я пацієнта, листки призначення, температурні листки тощо);
- вести щоденники згідно з вимогами;
- виконувати всі обов'язки здобувача освіти під час практики.

4. Підведення підсумків практики

Після закінчення терміну практики здобувачі освіти звітують про виконання програми практики та індивідуального завдання, складаючи диференційований залік за програмою практики відповідно до наказу МОЗ України № 510 від 02.05.2023 року «Про затвердження Типового положення про організацію освітнього процесу в закладах фахової передвищої освіти та Положення про практичну підготовку здобувачів фахової передвищої освіти».

Проходження здобувачами освіти виробничої та переддипломної практики завершується звітом про виконання програми та індивідуального завдання.

Загальна форма звітності здобувача освіти за практику — це подання письмового звіту, підписаного керівником від бази практики, засвідченого печаткою.

Письмовий звіт разом з іншими документами (щоденник, характеристика, звіт) подається керівникові практики від навчального закладу.

Звіт є одним із основних документів при складанні заліку з практики і повинен містити відомості про виконання здобувачем освіти усіх розділів програми практики та індивідуального завдання.

Звіт про практику захищається здобувачем освіти у керівника практики від навчального закладу.

Залік приймається у здобувачів освіти на базі навчального закладу в останні дні

проходження практики, або протягом перших 10 днів після закінчення практики.

Критерієм ефективності проходження практики є практичне засвоєння знань, умінь та навичок, передбачених програмою з виробничої та переддипломної практики.

Оцінка за практику вноситься до заліково-екзаменаційної відомості та індивідуального навчального плану здобувача освіти за підписом керівника практики.

Протягом трьох днів після закінчення практики керівник практики від навчального закладу подає відомість завідувачу відділення, звіт про проведення практики — завідувачу практикою.

Оцінка здобувача освіти за практику враховується стипендіальною комісією при визначенні розміру стипендії разом з його оцінками за результатами підсумкового контролю.

Здобувач освіти, який не виконав програму практики або за результатами такої практики отримав негативну оцінку, не включається в рейтинг при підведенні підсумків наступного семестрового контролю.

Якщо програма виробничої практики не виконана здобувачем освіти з поважної причини, навчальним закладом надається можливість здобувачу освіти проходження практики під час літніх канікул. Якщо програма переддипломної практики не виконана здобувачем освіти з поважної причини, навчальним закладом надається можливість здобувачу освіти проходження практики через рік. Можливість повторного проходження практики через рік, але за власний рахунок, надається і здобувачу освіти який на підсумковому заліку отримав негативну оцінку. Здобувачу освіти, який не виконав програми практики без поважних причин, може бути надано право на проходження практики повторно при виконанні умов, визначених навчальним закладом.

Підсумки кожної практики обговорюються на засіданнях циклових комісій та педагогічної ради не рідше одного разу протягом навчального року.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРАКТИКИ

Рівень навчальних досягнень	Бал	Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти
Відмінно	5	Здобувач освіти повністю засвоїв навчальний матеріал, виконав всі завдання програми практики, пошукової роботи, правильно оформив документацію і щоденник по практиці. Звіт за структурою, обсягом та змістом відповідає вимогам практики. Щоденник написаний фахово, акуратно. Здобувач виконав всі види завдань (санітарно-просвітню, індивідуальну роботу) відповідно до вимог. Захист звіту впевнений та аргументований. Демонструє високий рівень практичних навичок.
Добре	4	Здобувач освіти в основному засвоїв навчальний матеріал. Не в повному обсязі висвітлив питання при виконанні практичних навичок, розв'язуванні задач. При оформленні документації і щоденника по практиці допущені неточності, дослідницька і пошукова робота містить недоліки. Щоденник практики написаний акуратно, містить несуттєві фахові неточності. Здобувач виконав всі види завдань (санітарно-просвітню, індивідуальну роботу), але якість виконання є недостатньою та потребує доопрацювання. Захист звіту аргументований. Демонструє достатній рівень практичних навичок.
Задовільно	3	Здобувач освіти незначну частину навчального матеріалу не засвоїв на рівні програмних вимог, не виконав пошуково-дослідну роботу; при оформленні документації і щоденника по практиці допущені неточності. Звіт короткий, неструктурований, що не містить висновків та пропозицій, щодо організації та проведення практики. Щоденник практики написаний неохайно, містить суттєві фахові неточності чи помилки, не всі записи можна прочитати. Здобувач виконав всі види завдань (санітарно-просвітню, індивідуальну роботу), але неякісно, вони потребують виправлення помилок та доопрацювання. Захист звіту невпевнений, знання не охоплюють всього змісту матеріалу, відповідь вимагає уточнюючих запитань. Демонструє середній рівень практичних навичок.

Незадовільно	2	Здобувач освіти допустив ряд фактичних помилок при поясненні і виконанні практичних навичок, не виконав пошуково-дослідну роботу, при оформленні документації і щоденника по практиці допущені неточності. Звіт дуже стислий, має значні неточності не відображає роботу практиканта і свідчить про невиконання програми практики. Посередня старанність при написанні щоденника, оформлення задовільне. Захист звіту із суттєвими фаховими помилками, які здобувач освіти не може виправити.
--------------	---	---

5. Матеріальне забезпечення практики

Матеріальне забезпечення практики здійснюється відповідно до чинних постанов, наказів, розпоряджень Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти та науки, молоді і спорту України, Міністерства охорони здоров'я України.

II. ПРОГРАМИ ВИДІВ ПРАКТИКИ ВИРОБНИЧА ПРАКТИКА ПО МЕДСЕСТРИНСТВУ зі спеціальності І5 Медсестринство ОПІ Сестринська справа

№ з/п	Відділення	Тижні	Дні	Кредити	Години			
					Робота у відділенні	Самостійна робота в ЗОЗ	Усього	Диф. залік
1	Терапевтичне	2	10	3	60	30	90	
2	Хірургічне	2	10	3	60	30	90	
	Підсумок:	4	20	6	120	60	180	

ЗМІСТ

1. МЕДСЕСТРИНСТВО У ВНУТРІШНІЙ МЕДИЦИНІ

Здобувачі освіти повинні знати:

- Законодавство України про охорону здоров'я;
- посадові обов'язки медичної сестри, накази та інструкції, які регламентують роботу відділення;
- правила техніки безпеки під час роботи;
- дієтичні столи, основи раціонального харчування;
- основи медсестринської етики та деонтології;
- основні етапи сестринського процесу;
- основні прояви захворювань внутрішніх органів;
- тактику дій медичного персоналу, якщо виявлено пацієнта, в якого підозрюється особливо небезпечна інфекція.

Здобувачі освіти повинні вміти:

- володіти навичками професіонального спілкування;
- здійснювати медсестринський процес під час догляду за пацієнтами із захворюваннями внутрішніх органів;
- володіти методами обстеження пацієнта в клініці внутрішніх хвороб;
- за даними обстеження визначати стан здоров'я пацієнта та надавати долікарську допомогу хворим у разі:
 - нападу бронхіальної астми;
 - гострої лівошлуночкової недостатності
 - легеневої кровотечі
 - гіпертонічного кризу;
 - непритомності;
 - анафілактичного шоку;
 - колапсу;
 - гострих алергійних
 - нападу стенокардії;
 - станів

- інфаркту міокарда;
- виконувати заходи, спрямовані на підтримання інфекційної безпеки, санітарно-протиепідемічного та лікувально-охоронного режимів лікарні.

Здобувачі освіти мають бути поінформовані про:

- основи Законодавства України про охорону праці;
- основні демографічні показники здоров'я населення;
- особливості організації роботи денних та домашніх стаціонарів;
- правила охорони праці, техніки безпеки, електробезпеки та безпеки життєдіяльності;
- сучасні методи обстеження та лікування. догляду та спостереження за пацієнтами терапевтичного профілю.

РОБОТА В СТАЦІОНАРІ (10 днів)

Робочі місця здобувача освіти: пост медичної сестри, маніпуляційний кабінет, процедурний кабінет, кабінет функціональної діагностики тощо.

Робота здобувача освіти у відділенні регламентується посадовими обов'язками на кожному робочому місці і повинна бути спрямована на самостійне виконання обов'язкових практичних навичок.

Здобувач освіти проводить огляд і оцінює стан здоров'я пацієнта, здійснює догляд за пацієнтами з різними захворюваннями, готує пацієнтів до лабораторних, інструментальних, функціональних обстежень, бере участь у їхньому проведенні; працює з листками призначень на посту медичної сестри, в маніпуляційній готує маніпуляційну до роботи та проведення маніпуляцій, заповнює медичну документацію; проводить облік сильнодіючих і наркотичних речовин, здійснює заходи з дотримання санітарного і лікувально-охоронного режиму відділення; бере участь у прийнятті та передачі чергувань, надає хворим з невідкладними станами долікарську допомогу, виконує призначення лікаря.

ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК

1. Реєстрація пацієнтів, що поступають у стаціонар.
2. Здійснення огляду пацієнта, оцінювання його стану.
3. Проведення термометрії із записом результатів у температурному листку.
4. Визначення частоти і характеру пульсу.
5. Вимірювання артеріального тиску, його реєстрація.
6. Робота з листком призначень.
7. Спостереження за пацієнтами з хронічними захворюваннями.
8. Підготовка пацієнта та необхідного обладнання до:
 - взяття загального аналізу крові, аналізу крові на вміст цукру;
 - взяття загального аналізу сечі, визначення білка, цукру та кетонових тіл експрес-методами, діастазу;
 - взяття аналізу сечі за методами Зимницького, Нечипоренка;
 - взяття калу на яйця гельмінтів, приховану кров, копрограму;
 - здійснення гастроскопії, бронхоскопії, ректороманоскопії, колоноскопії;
 - здійснення ультразвукового дослідження органів черевної порожнини;
 - здійснення рентгенологічних обстежень шлунково-кишкового тракту, нирок, хребта;
 - здійснення плевральної та абдомінальної пункцій;
 - запису електрокардіограми.
9. Підготовка маніпуляційного стола до роботи.
10. Проведення проби на чутливість організму до антибіотиків.
11. Розрахунок, розчинення та введення антибіотиків.
12. Виконання внутрішньошкірних, підшкірних, внутрішньом'язових, внутрішньовенних ін'єкцій.
13. Заповнення систем для трансфузій та проведення внутрішньовенних вливань.

14. Введення інсуліну.
15. Введення олійних розчинів.
16. Взяття крові на біохімічні і бактеріологічні дослідження.
17. Проведення дезінфекції, передстерилізаційного очищення інструментарію (шприців, голок, предметів догляду) згідно з чинними наказами, інструкціями та галузевим стандартом.
18. Проведення контролю якості передстерилізаційного очищення інструментарію на наявність крові і мийних засобів.
19. Виконання шлункового і дуоденального зондування.
20. Промивання шлунка.
21. Постановка клізми: очисної, сифонної, послаблювальної, лікувальної.
22. Проведення катетеризації сечового міхура.
23. Приготування розчинів хлорного вапна, хлораміну, водню пероксиду та інших дезінфекційних засобів.
24. Підготовка функціонального ліжка для хворого.
25. Заміна натільної та постільної білизни.
26. Годування тяжкохворого.
27. Оброблення шкіри, профілактика пролежнів, підмивання хворих.
28. Подавання судна, сечоприймача та їх дезінфекція.
29. Подавання зволоженого кисню.
30. Використання зігрівального компресу, гірчичників, п'явок.
31. Користування кишеньковим та стаціонарним інгаляторами.
32. Застосування грілки, пузиря з льодом.
33. Взяття мазків із зівка, носа на мікрофлору.
34. Збирання мокротиння на дослідження.
35. Підготовка зондів, катетерів, наконечників до маніпуляцій.
36. Надання рекомендації хворим щодо лікувального харчування. Проведення профілактичних оглядів.

2. МЕДСЕСТРИНСВО В ХІРУРГІЇ (10 днів)

Здобувачі освіти повинні знати:

- основні завдання хірургічної служби Українці;
- накази, інструкції, галузевий стандарт, які регламентують роботу стаціонарів хірургічного профілю; хірургічних і травматологічних кабінетів поліклініки; посадові інструкції медичних сестер на кожному робочому місці;
- сучасні методи медсестринського обстеження пацієнтів;
- симптоматику захворювань та ушкоджень, їх ускладнення;
- профілактику хірургічної інфекції, основи асептики, антисептики;
- методи передстерилізаційного очищення та стерилізації медичного інструментарію;
- неоперативну і оперативну хірургічну техніку.

Здобувачі освіти повинні вміти:

- володіти навичками професійного спілкування;
- виконувати медсестринські маніпуляції в хірургії;
- за даними обстежень оцінити стан пацієнта і за необхідності надати долікарську допомогу в разі:
 - гострої крововтрати, масивної кровотечі;
 - поранення шиї;
 - легеневої кровотечі;
 - кровотечі з носа;
 - вивиху нижньої щелепи;
 - перелому трубчастих кісток.
 - хімічного опіку стравоходу;
 - термічного опіку;
 - ураження електричним струмом високої напруги;
 - електротравми;
 - обмороження;
 - гострої затримки сечі:

- перелому ребер, відкритого пневмотораксу;
 - переломів кісток таза;
 - і травматичного шоку;
 - хімічних опіків шкіри.
- уміти здійснювати сестринський процес під час догляду за пацієнтами з хронічними захворюваннями.

Здобувачі освіти мають бути поінформовані про:

- основи Законодавства України про охорону здоров'я;
- стан хірургічної захворюваності населення;
- правила роботи з пацієнтами з діагнозом ВІЛ/СНІД;
- особливості організації роботи стаціонарних відділень хірургічного профілю;
- правила охорони праці, техніки безпеки, електробезпеки та безпеки життєдіяльності;
- сучасні методи обстеження, лікування, догляду та спостереження за пацієнтами хірургічного профілю.

РОБОТА В СТАЦІОНАРІ

Робочі місця здобувача освіти: перев'язочна (чиста та гнійна), операційна, гіпсовочна, пост медичної сестри.

Здобувач освіти самостійно оцінює стан тяжкості пацієнтів, визначає послідовність заходів з підготовки пацієнтів до операцій та процедур, догляду за пацієнтами, надає лікарську допомогу при невідкладних станах, виконує призначення лікаря. Роботу здобувача освіти контролюють досвідчені медичні сестри, а в операційній, кабінеті переливання крові він працює під безпосереднім керівництвом медичних сестер відповідних підрозділів хірургічного стаціонару.

Для повного виконання програми практики можна передбачити відпрацювання практичних навичок на муляжах, фантомах або один на одному.

ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК

1. Підготовка пацієнтів до:
 - ендоскопічного дослідження (бронхоскопії, фіброгастродуоденоскопії, цистоскопії, колоноскопії, ректороманоскопії);
 - рентгенологічного дослідження (жовчного міхура, нирок, сечовивідних шляхів, таза, поперекового відділу хребта);
 - ультразвукового дослідження органів черевної порожнини та малого таза;
 - комп'ютерної томографії;
 - магнітно-резонансної томографії;
2. Транспортування та перекладання хірургічних хворих.
3. Транспортування хворих з переломами таза, стегнової кістки, ребра, хребта.
4. Підготовка ватно-марлевих кульок, серветок, тампонів.
5. Знезаражування і передстерилізаційне очищення хірургічного інструментарію, шприців.
6. Контроль якості передстерилізаційного очищення.
7. Укладання матеріалу в бікси для стерилізації.
8. Підготовка зондів, дренажів до стерилізації та проведення їх стерилізації.
9. Обробка рук сучасними методами.
10. Одягання операційної сестри і хірурга.
11. Підготовка стерильного стола до роботи в перев'язочній та операційній.
12. Проведення місцевої анестезії.
13. Складання інструментів для:
 - венесекції;
 - трахеостомії;
 - плевральної пункції;
 - первинного хірургічного оброблення ран;

- лапароцентезу;
 - апендектомії;
 - лапаротомії;
 - трепанації черепа;
 - ампутації кінцівки;
 - скелетного витягання.
14. Підготовка ліжка для післяопераційного хворого.
 15. Заповнення інфузійних систем і підключення їх.
 16. Взяття крові з вени.
 17. Визначення групи крові та резус-фактора експрес-методом.
 18. Проведення проб на сумісність крові донора і реципієнта.
 19. Промивання шлунка.
 20. Постановка клізм.
 21. Катетеризація сечового міхура.
 22. Підготовка пацієнта до операції.
 23. Проведення премедикації.
 24. Проведення туалету операційних та гнійних ран.
 25. Зняття швів.
 26. Накладання м'яких і твердих пов'язок:
 - клейових, клейово-пластирних, клеолових;
 - бинтових;
 - чепець;
 - на одне і обидва ока;
 - вуздечку;
 - хрестоподібної на потилиці з переходом на спину;
 - колосоподібної на плечовий суглоб;
 - спіральної на грудну клітку;
 - на грудну залозу;
 - Дезо;
 - на пахову ділянку;
 - черепашачу на ліктьовий та колінний суглоби;
 - “лицарська рукавичка”;
 - на палець (спірально, колосоподібну);
 - косинкову на верхню кінцівку;
 - восьмиподібну на надп'ятковий суглоб;
 - поворотну на стопу;
 - еластичних бинтів на кінцівки;
 - тіснотугу.
 27. Накладання твердих пов'язок:
 - шини Крамера, Дітерікса;
 - підготовка гіпсових бинтів, лонгет, накладання і зняття;
 - підготовка до застосування шини Беллера.
 28. Накладання джгута при артеріальній і венозній кровотечах.
 29. Пальцеве притискання артерій.
 30. Проведення непрямого масажу серця.
 31. Проведення штучної вентиляції легень “рот до рота”, “рот до носа”.
 32. Виведення нижньої щелепи при западінні язика.
 33. Оформлення карти пацієнта стаціонару.

ЛІТЕРАТУРА

Основи сестринської справи:

Основна

1. Основи медсестринства: підручник / В.М. Лісовий, Л.П. Ольховська, В.А. Капустник. – 3-є вид., переробл. і доповн. К.: ВСВ Медицина, 2018. – 912 с.

Додаткова

1. Основи медсестринства в модулях: навчальний посібник (ВНЗ I-III р.а.) Н.М. Касевич. – 3-є вид., випр. К.: ВСВ Медицина, 2018. – 480 с.
2. Догляд за хворими і медична маніпуляційна техніка: навчальний посібник / Савка Л.І., Разінкова та ін. – 4-е вид. К.: ВСВ Медицина, 2018. – 600 с.

Медсестринство у внутрішній медицині:**Основна:**

1. Терапія / М.І. Швед., Н.В.Пасечко./ підручник.- 2-е видання -"Укрмедкнига" 2021. – 648с.
2. Загальний догляд за хворими і медична маніпуляційна техніка / Н.М. Касевич, В.І. Литвиненко. – 7-е видання К.: ВСВ Медицина, 2018, – 424с.
3. Догляд за хворими і медична маніпуляційна техніка: навчальний посібник / Л.М. Ковальчук, О.В. Кононов, Л.С. Савка, Л.І. Разінкова та ін. – 2-е видання К.: ВСВ Медицина, 2018.- 480с.

Додаткова

1. Внутрішня медицина. // Сабадишин Р.О. Підручник. Сабадишин Р.О., Смоляк В.Р., Гашинська О.С./ підручник . Нова книга 552с.
2. Основи медсестринства: підручник / В.М. Лісовий, Л.П. Ольховська, В.А. Капустник. – 3-є вид., переробл. і доповн. К.: ВСВ Медицина, 2018. – 912 с.

Медсестринство в хірургії**Основна**

1. Загальна хірургія / [За ред. Грасимчук П.О.]. – 2020. – Тернопіль: Укрмедкнига. – 696 с.
2. Загальна хірургія: підруч. для студентів 3 курсів вищ. навч. закл. мед. профілю III-IV рівнів акредитації / за ред.: Я. С. Березницького [та ін.]. – 2-ге вид. – Вінниця: Нова кн., 2020. – 342 с.
3. Обстеження хірургічного хворого: навч. посіб. / [П.О. Герасимчук, С.Й. Запорожан, І.М. Дейкало, Д.Б. Фіра та ін.]; за ред. проф. П. О. Герасимчука. – Тернопіль: ТНМУ, 2023. – 580с.
4. Організація роботи операційної медсестри: навчальний посібник / [Р. О. Сабадишин, О. В. Маркович, Б. З. Чижишин та ін.]. – Вінниця: Нова Книга, 2020. – 248 с.
5. Хірургія: підручник / [Я. С. Березницький О. В. Білов, Л. С. Білянський та ін.); за ред. Я. С. Березницького. – Вінниця: Нова Книга, 2020. – 528 с.
6. Хірургія: у 2-х томах. Т. 1: підручник / [С. О. Бойко, О. О. Болдіжар, П. О. Болдіжар та ін.]; за ред.: П. Г. Кондратенка, В. І. Русина. – Вінниця : Нова Книга, 2019. – 704 с.
7. Хірургія: у 2-х томах. Т. 2: підручник / [С. О. Бойко, О. О. Болдіжар, П. О. Болдіжар та ін.]; за ред.: П. Г. Кондратенка, В. І. Русина. – Вінниця: Нова Книга, 2019. – 704 с.
8. Усенко О.Ю. Хірургія : підручник І О.Ю. Усенко. Г.В. Білоус, Г.Й. Путінцева. – 5-е вид. – К.: ВСВ «Медицина». 2021. – 416 с.

Додаткова:

1. Елсон, Рой Л. Догоспітальна допомога при травмах. International Trauma Life Support: пер. з англ. 9-го вид. / Рой Я. Елсон, Кайї Е Ган, Джон Е. Кемпбелл; наук. ред. пер.: А.О. Волосовець. - К.: ВСВ «Медицина», 2023. - 440 с., ххiv
2. Ендоскопічна і роботизована хірургія: навчальний посібник / В.М. Запорожан, В.В. Грубнік, Яп Боньер та ін. – 2-е видання. – 558 с.
3. Медицина невідкладних станів. Екстрена (швидка) медична допомога: підручник / І.С. Зозуля, А.О. Волосовець, О.Г. Шекера та ін. – 5-е видання. – 560 с.

4. Невідкладна хірургія: підручник для студентів / за ред. В. В. Бойка, В. М. Лісового; Міністерство охорони здоров'я України, Харківський національний медичний університет. – Харків: НТМТ, 2019. – 514 с.
5. Патерсон, Г'ю М. Основні теми загальної та невідкладної хірургії: посібник зі спеціалізованої хірургічної практики: пер. 7-го вид. / ред.: Г'ю М. Патерсон, Кріс Діне; ред. серії: О. Джеймс Гарден, Саймон Патерсон-Браун; наук, ред. укр. вид. Сергій Хіміч. – К.: ВСВ «Медицина», 2024. – 320 с.

Інформаційні ресурси

1. Міністерство охорони здоров'я України. Трансформація системи. [Електронний ресурс]: <https://moz.gov.ua/plan-reform>
2. Міністерство охорони здоров'я України. Медичним працівникам. [Електронний ресурс]: <https://moz.gov.ua/medichnim-pracivnikam>
3. Всесвітня організація охорони здоров'я в Україні. [Електронний ресурс]: <https://www.who.int/countries/ukr/>
4. Офіційний сайт Всеукраїнської спілки парамедиків <https://www.pmgroupp.org.ua/>
5. Офіційний сайт міжнародної Асоціації Екстреної медичної техніки і парамедиків <http://www.iaerp.org/>

ПЕРЕДДИПЛОМНА ПРАКТИКА

За навчальним планом тривалість переддипломної практики становить

№ з/п	Відділення	Тижні	Кредити	Години		
				Робота у відділенні	Самостійна робота	Загальна
1	Терапевтичне відділення Поліклініка	2	3	60	30	90
		1	1,5	30	15	45
2	Хірургічне відділення Поліклініка	2	3	60	30	90
		1	1,5	30	15	45
3	Педіатричне відділення Поліклініка	1	1,5	30	15	45
		1	1,5	30	15	45
	Разом	8	12	240	120	360

1. МЕДСЕСТРИНСТВО У ВНУТРІШНІЙ МЕДИЦИНІ

Здобувачі освіти повинні знати:

- посадові обов'язки медичної сестри, накази та інструкції, які регламентують роботу відділення;
- правила техніки безпеки під час роботи;
- долікарську допомогу при невідкладних станах;
- дієтичні столи, основи раціонального харчування;
- основи медсестринської етики та деонтології;
- основні етапи сестринського процесу;
- загальні питання первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини, амбулаторно-поліклінічної, швидкої медичної допомоги;
- основні прояви захворювань внутрішніх органів;
- тактику дій медичного персоналу при виявленні пацієнта, що підозрюється на наявність особливо небезпечної інфекції.

Здобувачі освіти повинні вміти:

- володіти навичками професіонального спілкування;
- здійснювати медсестринський процес під час догляду за пацієнтами із захворюваннями внутрішніх органів;
- володіти методами обстеження пацієнта в клініці внутрішніх хвороб;
- за даними обстеження визначати стан здоров'я пацієнта та надавати невідкладну долікарську допомогу хворим у разі:
 - нападу бронхіальної астми;
 - легеневої кровотечі;
 - непритомності;
 - колапсу;
 - нападу стенокардії;
 - інфаркту міокарду;
 - гострої лівошлункової недостатності;
 - гіпертонічного кризу;
 - блювання;
 - шлунково-кишкової кровотечі;
 - печінкової кольки;
 - ниркової кольки;
 - діабетичної коми;
 - гіпоглікемічної коми;
 - анафілактичного шоку;
 - гострих алергійних станів.

Виконувати заходи, спрямовані на підтримання інфекційної безпеки, санітарно-протиепідемічного та лікувально-охоронного режимів лікарні.

Здобувачі освіти мають бути поінформовані про:

- основи Законодавства України про охорону праці;
- основні демографічні показники здоров'я населення;
- особливості організації роботи денних стаціонарів та домашніх стаціонарів;
- правила охорони праці, техніки безпеки, електробезпеки та безпеки життєдіяльності;
- сучасні методи обстеження та лікування, догляду та спостереження за пацієнтами терапевтичного профілю.

РОБОТА В СТАЦІОНАРІ (10 днів)

Робочі місця здобувачів освіти: пост медичної сестри, маніпуляційний кабінет, процедурний кабінет, кабінет функціональної діагностики тощо.

Робота здобувачів освіти у відділенні регламентується посадовими обов'язками на кожному робочому місці і повинна бути спрямована на самостійне виконання обов'язкових практичних навичок.

Здобувачі освіти проводять огляд і оцінюють стан здоров'я пацієнта, здійснюють догляд за пацієнтами з різними захворюваннями, готують пацієнтів до лабораторних, інструментальних, функціональних обстежень, беруть участь у їхньому проведенні; працюють з листками призначень на посту медичної сестри, в маніпуляційній готують маніпуляційну до роботи та проведення маніпуляцій, заповнюють медичну документацію; проводять облік сильнодіючих і наркотичних речовин, здійснюють заходи з дотримання санітарного і лікувально-охоронного режиму відділення; беруть участь у прийнятті та передачі чергувань, надають хворим з невідкладними станами долікарську допомогу, виконують призначення лікаря.

ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК

- реєстрація пацієнтів, госпіталізованих у стаціонар;
- здійснення огляду хворого, оцінювання його стану;
- проведення термометрії із записом результатів у температурному листку;

- визначення частоти і характеру пульсу;
- вимірювання артеріального тиску, його реєстрація;
- робота з листком призначень;
- спостереження за пацієнтами із хронічними захворюваннями;
- підготовка хворих та необхідного обладнання до:
 - взяття загального аналізу крові, аналізу крові на вміст глюкози;
 - взяття загального аналізу сечі, визначення білка, глюкози і кетонів тїл експрес-методами, діастазу;
 - взяття аналізу сечі за методами Зимницького, Нечипоренка; Резельмана;
 - взяття калу на яйця гельмінтів, приховану кров, копрограму;
 - здійснення гастроскопії, бронхоскопії, ректороманоскопії, колоноскопії;
 - здійснення ультразвукового дослідження органів черевної порожнини;
 - здійснення рентгенологічних обстежень травного каналу, нирок, хребта;
 - здійснення плевральної та абдомінальної пункцій;
 - зняття електрокардіограм;
- підготовка маніпуляційного стола до роботи;
- проведення проби на чутливість організму хворого до антибіотиків;
- розрахунок, розчинення та введення антибіотиків;
- виконання внутрішньошкірних, підшкірних, внутрішньом'язових ін'єкцій;
- заповнення систем для трансфузій і проведення внутрішньовенних вливань;
- введення інсуліну;
- введення олійних розчинів;
- узяття крові на біохімічні і бактеріологічні дослідження;
- проведення дезінфекції, передстерилізаційного очищення інструментарію (шприців, голок, предметів догляду) згідно з чинними наказами, інструкціями та галузевим стандартом;
- проведення контролю якості передстерилізаційного очищення інструментарію на наявність крові і мийних засобів;
- виконання шлункового і дуоденального зондувань;
- промивання шлунка;
- постановка клізм: очисної, сифонної, послаблювальної, лікувальної;
- проведення катетеризації сечового міхура;
- приготування розчинів хлорного вапна, хлораміну, пероксиду водню та інших дезінфекційних засобів;
- підготовка функціонального ліжка для хворого;
- заміна натільної та постільної білизни;
- годування тяжкохворого;
- виписування, облік і зберігання сильнодіючих, наркотичних та отруйних речовин згідно з чинним наказом;
- оброблення шкіри, профілактика пролежнів, підмивання хворих;
- подавання судна, сечоприймача та дезінфекція їх;
- подавання зволоженого кисню;
- використання зігрівального компресу, банок, гірчичників, п'явок;
- користування кишеньковим і стаціонарним інгаляторами;
- застосування грїлки, міхура з льодом;
- узяття мазків із зїва, носа на мікрофлору;
- збирання мокротиння на дослідження;
- підготовка зондів, катетерів, наконечників до маніпуляцій;
- догляд за вмираючими. Констатація смерті, поводження з трупом;
- надання рекомендації хворим з лікувального харчування;
- проведення профілактичних оглядів;

— участь у складанні статистичних звітів.

Робота в поліклініці (амбулаторії сімейної медицини) (5 днів)

Робочі місця здобувачів освіти на прийомі з лікарем (лікарем сімейної медицини) та медичною сестрою - помічником лікаря.

Здобувачі освіти закріплюють навички роботи медичної сестри помічника лікаря (медичної сестри сімейної медицини), заповнюють медичну документацію на пацієнтів та диспансерні групи, виконують призначення лікаря з догляду за пацієнтами; проводять санітарно-освітню роботу, заповнюють уніфіковану документацію.

ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК

- реєстрація в журналі викликів додому;
- заповнення паспортної частини амбулаторної картки пацієнта;
- виписування направлень до лабораторії;
- виписування направлень на обстеження;
- виписування рецептів, вимоги в аптеку;
- підготовка процедурного кабінету до роботи;
- проведення стерилізації шприців та медичного інструментарію;
- проведення парентерального введення ліків: підшкірно, внутрішньом'язово;
- проведення зондування шлунка і дуоденального зондування;
- проведення внутрішньошкірних проб;
- вимірювання температури тіла та її графічний запис;
- проведення суб'єктивного й об'єктивного обстеження пацієнта;
- вимірювання артеріального тиску та його реєстрація;
- зняття електрокардіограми;
- проведення патронажу пацієнтів;
- догляд за тяжкохворими вдома.

МЕДСЕСТРИНСТВО В ХІРУРГІЇ

Здобувачі освіти повинні знати:

- основні завдання хірургічної служби України;
- накази, інструкції, галузевий стандарт, які регламентують роботу стаціонарів хірургічного профілю; хірургічних і травматологічних кабінетів поліклініки; посадові інструкції медичних сестер на кожному робочому місці;
- сучасні методи медсестринського обстеження пацієнтів;
- симптоматику захворювань і ушкоджень, їх ускладнення, обсяг долікарської допомоги при невідкладних станах і догляд за пацієнтами;
- профілактику хірургічної інфекції, основи асептики, антисептики;
- методи передстерилізаційного очищення та стерилізації медичного інструментарію;
- неоперативну й оперативну хірургічну техніку.

Здобувачі освіти повинні вміти:

- володіти навичками професійного спілкування;
- виконувати медсестринські маніпуляції в хірургії;
- за даними обстежень оцінити стан пацієнта та за необхідності надати невідкладну долікарську допомогу в разі:
 - гострої крововтрати, масивної кровотечі;
 - поранення шиї;
 - легеневої кровотечі;
 - кровотечі з носа;
 - перелому хребта (ускладненого і неускладненого);
 - вивиху нижньої щелепи;

- перелому трубчастих кісток;
 - перелому ребер, відкритого пневмотораксу;
 - переломів кісток таза;
 - черепно-мозкової травми;
 - травматичного шоку;
 - хімічних опіків шкіри;
 - хімічного опіку стравоходу;
 - термічного опіку;
 - ураження електричним струмом високої напруги;
 - електротравми;
 - обмороження;
 - гострого живота;
 - гострої затримки сечі;
 - печінкової та ниркової кольок;
 - початкової стадії маститу;
 - гострого тромбофлебіту;
 - посттрансфузійних ускладнень;
- вміти здійснювати сестринський процес під час догляду за пацієнтами із хронічними захворюваннями.

Здобувачі освіти мають бути поінформовані про:

- основи Законодавства України про охорону здоров'я;
- стан хірургічної захворюваності населення;
- правила роботи з пацієнтами діагнозом “ВІЛ/СНІД”;
- особливості організації роботи стаціонарних відділень хірургічного профілю;
- правила охорони праці, техніки безпеки, електробезпеки та безпеки життєдіяльності;
- сучасні методи обстеження, лікування, догляду та спостереження за пацієнтами хірургічного профілю.

Робота в стаціонарі (10 днів)

Робочі місця здобувачів освіти: перев'язувальна (чиста та гнійна), операційна, гіпсувальна, пост медичної сестри, операційні.

Здобувачі освіти самостійно оцінюють стан тяжкості пацієнтів, визначають послідовність заходів з підготовки пацієнтів до операцій і процедур, догляду за хворими, надають долікарську допомогу при невідкладних станах, виконують призначення лікаря. Роботу здобувачів освіти контролюють досвідчені медичні сестри, а в операційній, кабінеті переливання крові вони працюють під безпосереднім керівництвом медичних сестер відповідних підрозділів хірургічного стаціонару.

ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК

- підготовка пацієнтів до:
 - ендоскопічного дослідження (бронхоскопії, фіброгастроуденоскопії, цистоскопії, колоноскопії, ректороманоскопії);
 - рентгенологічного дослідження (жовчного міхура, нирок, сечових шляхів, таза, поперекового відділу хребта);
 - ультразвукового дослідження органів черевної порожнини та малого таза;
 - магнітно-резонансної томографії, комп'ютерної томографії;
- транспортування та перекладання хірургічних хворих;
- транспортування травматологічних хворих з переломами таза, стегнової кістки, ребра, хребта;
- підготовка ватно-марлевих кульок, серветок, тампонів;
- знезараження і передстерилізаційне очищення хірургічного інструментарію,

- шприців;
- контроль якості передстерилізаційного очищення;
- укладання матеріалу в бікси для стерилізації;
- підготовка зондів, дренажів до стерилізації та проведення їх стерилізації;
- оброблення рук сучасними методами;
- одягання операційної сестри і хірурга;
- підготовка стерильного стола до роботи в перев'язувальній та операційній;
- проведення місцевої анестезії, анестезії хлоретилом;
- складання інструментів для:
 - венесекції;
 - трахеостомії;
 - плевральної пункції;
 - первинного хірургічного оброблення ран;
 - лапароцентезу;
 - апендектомії;
 - лапаротомії;
 - трепанації черепа;
 - ампутації кінцівки;
 - скелетного витягання.
- підготовка ліжка для післяопераційного хворого;
- заповнення інфузійних систем і підключення їх;
- узяття крові з вени;
- визначення групи крові та резус-фактора експрес-методом;
- проведення проб на сумісність донора і реципієнта;
- промивання шлунка;
- постановка клізм;
- катетеризація сечового міхура;
- підготовка пацієнта до операції;
- проведення премедикації;
- проведення туалету операційних і гнійних ран;
- зняття швів;
- накладання м'яких і твердих пов'язок:
 - клейових, клейово-пластирних, клеолових;
 - бинтових;
 - “чепець”;
 - на одне і обидва ока;
 - вуздечку;
 - хрестоподібну на потилицю з переходом на спину;
 - колосоподібну на плечовий суглоб;
 - спіральну на грудну клітку;
 - на грудну залозу;
 - Дезо;
 - на пахову ділянку;
 - черепашачу на ліктьовий і колінний суглоби;
 - “лицарська рукавичка”;
 - на палець (спіральну, колосоподібну);
 - косинкову на верхню кінцівку;
 - восьмиподібну на надп'яtkово-гомільковий суглоб;
 - поворотну на стопу;
 - еластичних бинтів на кінцівки;
 - тіснотугу пов'язку.
- твердих пов'язок:

- шини Крамера, Дітерікса;
- підготовка гіпсових бинтів, лонгет, накладання і зняття їх;
- підготовка для застосування шини Беллера;
- накладання джгута при артеріальній і венозній кровотечах;
- пальцеве притискання артерій;
- проведення непрямого масажу серця;
- проведення штучної вентиляції легенів “рот до рота”, “рот до носа”;
- виведення нижньої щелепи при западанні язика;
- оформлення картки пацієнта стаціонару.

Робота в поліклініці (амбулаторії сімейної медицини) (5 днів)

Робочі місця здобувачів освіти: хірургічний, травматологічний кабінети та їх відповідні підрозділи (перев'язувальна, мала операційна, гіпсувальна).

Здобувачі освіти самостійно виконують маніпуляції, заповнюють медичну документацію, виконують призначення лікаря.

ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК

- заповнення амбулаторних карток;
- виписування рецептів;
- підготовка амбулаторних пацієнтів до спеціальних обстежень (ендоскопічного, УЗД, лабораторних та ін.);
- підготовка до стерилізації і проведення стерилізації перев'язувального матеріалу, інструментів (ватно-марлеві кульки, серветки, тампони);
- оброблення рук сучасними способами. Прискорене оброблення рук;
- оброблення операційного поля;
- зняття швів;
- підготовка інструментарію до первинного хірургічного оброблення ран;
- знезаражування і передстерилізаційне очищення хірургічного інструментарію. Контроль якості передстерилізаційного очищення;
- асистування під час амбулаторних операцій;
- профілактика правця;
- накладання швів;
- накладання пов'язок;
- відвідування пацієнтів удома (проведення перев'язок, оброблення пролежнів, зняття пов'язок);
- надання невідкладної допомоги при термінальних станах;
- накладання джгута при артеріальній та венозній кровотечах;
- пальцеве притискання артерій.

МЕДСЕСТРИНСТВО В ПЕДІАТРІЇ

Здобувачі освіти повинні знати

- структуру дитячих закладів охорони здоров'я та функціональні обов'язки постової медичної сестри, медичної сестри процедурного кабінету, медичної сестри поліклініки (амбулаторії сімейної медицини);
- правові аспекти роботи медичної сестри з дітьми та їхніми родинами;
- посадові обов'язки медичної сестри;
- анатоμο-фізіологічні особливості дітей різних вікових груп;
- накази та інструкції, які регламентують роботу дитячого стаціонару та поліклініки;
- анатоμο-фізіологічні особливості розвитку дітей;
- правила вигодовування доношених і недоношених дітей і розрахунок разової і добової кількості їжі;

- симптоматику захворювань, їх ускладнення, догляд за пацієнтами;
- календар профілактичних щеплень.

Здобувачі освіти повинні вміти:

- володіти навичками професійного спілкування;
- володіти навичками виконання сестринських маніпуляцій у педіатрії;
- оформляти медичну документацію;
- виконувати обов'язкові практичні навички;
- за даними обстежень оцінювати стан дитини, ступінь його тяжкості;
- давати поради батькам щодо вигодовування та загартування дітей;
- проводити санітарно-освітню роботу;
- здійснювати догляд і спостереження за хворою і здоровою дитиною;
- надавати долікарську допомогу при невідкладних станах:
 - гіпер- та гіпоглікемічній комі;
 - гіпертермії;
 - судомному синдрому, ларингоспазмі;
 - носовій кровотечі;
 - асфіксії новонародженого;
 - анафілактичному шоці;
 - блюванні;
 - непритомності.

Здобувачі освіти мають бути поінформовані про:

- стан захворюваності дитячого населення;
- методи планування сім'ї;
- особливості організації роботи стаціонарних відділень педіатричного профілю;
- сучасні методи обстеження, лікування, догляду та спостереження за пацієнтами.

Робота в стаціонарі (5 днів)

Робочі місця здобувачів освіти: маніпуляційний кабінет, процедурний кабінет, на посту медичної сестри, у відділенні патології новонароджених. Розподіл здобувачів освіти за робочими місцями здійснюють методичні та безпосередні керівники практики з урахуванням можливостей лікувального закладу та переліку обов'язкових навичок.

Самостійну роботу студенти здобувачі освіти на кожному робочому місці здійснюють під контролем досвідчених медичних сестер.

Здобувачі освіти проводять догляд за дітьми різних вікових груп, засвоюють специфіку роботи на посту медичної сестри, виконують процедури і маніпуляції, оцінюють ступінь тяжкості стану хворих, анатомо-фізіологічні особливості розвитку дитини, визначають заходи з догляду за хворими й обсяги долікарської допомоги при невідкладних станах, проводять санітарно-освітню роботу з батьками.

ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК

- підготовка ліжка для пацієнта, заміна постільної та натільної білизни. Сповивання та вкладання грудної дитини в ліжко;
- проведення ранкового туалету дитини: догляд за шкірою, очима, вухами, носом, волоссям, порожниною рота. Підмивання дитини;
- подавання судна (висаджування на горщик), проведення дезінфекції;
- годування дитини. Для грудних дітей – підігрівання суміші й годування через соску. Оброблення сосок, посуду;
- вибір призначень з листка призначень;
- визначення частоти пульсу, дихання, вимірювання температури тіла, реєстрація її в температурному листку;

- вимірювання артеріального тиску та його реєстрація;
- закапування ліків в очі, ніс і вуха;
- накладання зігрівального компресу, застосування грілки, міхура з льодом;
- накладання гірчичників, банок. Виконання гірчичного обгортання;
- проведення очисної, живильної клізми;
- промивання шлунка;
- уведення газовивідної трубки;
- проведення шлункового зондування;
- проведення дуоденального зондування;
- підготовка інструментарію до плевральної пункції;
- підготовка інструментарію до інтубації і трахеостомії;
- здійснення догляду за хворими з трахеостоєю;
- використання електровідсмоктувача;
- підготовка пацієнта до рентгенологічного обстеження травного каналу;
- підготовка хворого до ультразвукового обстеження;
- підготовка маніпуляційного кабінету до роботи;
- підготовка стерильного стола;
- набирання шприцом ліків з ампул і флаконів;
- розрахунок, розчинення і введення антибіотиків;
- визначення чутливості хворого до антибіотиків;
- уведення ліків підшкірно та внутрішньом'язово;
- підготовка систем внутрішньовенного краплинного введення рідини;
- внутрішньовенне введення ліків;
- взяття крові з вени для лабораторного дослідження;
- знезаражування та передстерилізаційне очищення інструментарію;
- проведення оксигенотерапії дітям;
- розрахунок дози інсуліну та його введення;
- робота над документацією медичної сестри в стаціонарі;
- виписування рецептів, довідок, направлень на обстеження;
- вигодовування дітей віком до 1 року;
- проведення антропометрії у дітей;
- проведення контрольного зважування грудних дітей;
- розрахунок добової і разової кількості їжі залежно від віку дитини;
- підготовка і проведення гігієнічної ванни.

Робота в поліклініці (амбулаторії сімейної медицини) (5 днів)

Робочі місця здобувачів освіти на прийомі педіатром – сімейним лікарем, в кабінеті профілактичних щеплень, маніпуляційному кабінеті. Проводиться закріплення навичок самостійної роботи на прийомі з лікарем, обслуговування диспансерної групи, заповнення медичної документації, виконання маніпуляцій і процедур в умовах поліклініки та вдома; патронаж хворої і здорової дитини.

Здобувачі освіти разом із медичною сестрою амбулаторії сімейної медицини, здійснюють відбір для профілактичних щеплень, диспансерних оглядів, виконують призначення лікаря дитині вдома, проводять профілактичні щеплення.

ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК

- проведення антропометрії;
- визначення маси тіла, зросту залежно від віку;
- проведення контрольного зважування;
- складання схеми годування дітей першого року життя;
- вимірювання температури тіла та її реєстрація;

- підрахунок пульсу та визначення його характеристики;
- підрахунок дихання та визначення його характеристики;
- вимірювання артеріального тиску та його реєстрація;
- розрахунок дози ергокальциферолу для профілактики і лікування рахіту;
- заповнення документації дільничної медичної сестри (медичної сестри амбулаторії сімейної медицини);
- збирання калу на копрограму, яйця гельмінтів, бактеріологічне дослідження;
- проведення патронажу (допологового, новонароджених і хворих дітей);
- проведення проби Манту та оцінювання результату;
- проведення профілактичних щеплень.

Основи сестринської справи:

Основна

2. Основи медсестринства: підручник / В.М. Лісовий, Л.П. Ольховська, В.А. Капустник. – 3-є вид., переробл. і доповн. К.: ВСВ Медицина, 2018. – 912 с.

Додаткова

3. Основи медсестринства в модулях: навчальний посібник (ВНЗ I-III р.а.) Н.М. Касевич. – 3-є вид., випр. К.: ВСВ Медицина, 2018. – 480 с.
4. Догляд за хворими і медична маніпуляційна техніка: навчальний посібник / Савка Л.І., Разінкова та ін. – 4-е вид. К.: ВСВ Медицина, 2018. – 600 с.

Медсестринство у внутрішній медицині:

Основна:

4. Терапія / М.І. Швед., Н.В.Пасечко./ підручник.- 2-е видання -"Укрмедкнига" 2021. – 648с.
5. Загальний догляд за хворими і медична маніпуляційна техніка / Н.М. Касевич, В.І. Литвиненко. – 7-е видання К.: ВСВ Медицина, 2018, – 424с.
6. Догляд за хворими і медична маніпуляційна техніка: навчальний посібник / Л.М. Ковальчук, О.В. Кононов, Л.С. Савка, Л.І. Разінкова та ін. – 2-е видання К.: ВСВ Медицина, 2018.- 480с.

Додаткова

3. Внутрішня медицина. // Сабадишин Р.О. Підручник. Сабадишин Р.О., Смоляк В.Р., Гашинська О.С./ підручник . Нова книга 552с.
4. Основи медсестринства: підручник / В.М. Лісовий, Л.П. Ольховська, В.А. Капустник. – 3-є вид., переробл. і доповн. К.: ВСВ Медицина, 2018. – 912 с.

Медсестринство в хірургії

Основна

9. Загальна хірургія / [За ред. Грасимчук П.О.]. – 2020. – Тернопіль: Укрмедкнига. – 696 с.
10. Загальна хірургія: підруч. для студентів 3 курсів вищ. навч. закл. мед. профілю III-IV рівнів акредитації / за ред.: Я. С. Березницького [та ін.]. – 2-ге вид. – Вінниця: Нова кн., 2020. – 342 с.
11. Обстеження хірургічного хворого: навч. посіб. / [П.О. Герасимчук, С.Й. Запорожан, І.М. Дейкало, Д.Б. Фіра та ін.]; за ред. проф. П. О. Герасимчука. – Тернопіль: ТНМУ, 2023. – 580с.
12. Організація роботи операційної медсестри: навчальний посібник / [Р. О. Сабадишин, О. В. Маркович, Б. З. Чижішин та ін.]. – Вінниця: Нова Книга, 2020. – 248 с.
13. Хірургія: підручник / [Я. С. Березницький О. В. Білов, Л. С. Білянський та ін.]; за ред. Я. С. Березницького. – Вінниця: Нова Книга, 2020. – 528 с.
14. Хірургія: у 2-х томах. Т. I: підручник / [С. О. Бойко, О. О. Болдіжар, П. О. Болдіжар та ін.]; за ред.: П. Г. Кондратенка, В. І. Русина. – Вінниця : Нова Книга, 2019. – 704 с.

15. Хірургія: у 2-х томах. Т. 2: підручник / [С. О. Бойко, О. О. Болдіжар, П. О. Болдіжар та ін.]; за ред.: П. Г. Кондратенка, В. І. Русина. – Вінниця: Нова Книга, 2019. – 704 с.
16. Усенко О.Ю. Хірургія : підручник І О.Ю. Усенко. Г.В. Білоус, Г.Й. Путінцева. – 5-е вид. – К.: ВСВ «Медицина». 2021. – 416 с.

Додаткова:

6. Елсон, Рой Л. Догоспітальна допомога при травмах. International Trauma Life Support: пер. з англ. 9-го вид. / Рой Я. Елсон, Кайі Е Ган, Джон Е. Кемпбелл; наук. ред. пер.: А.О. Волосовець. - К.: ВСВ «Медицина», 2023. - 440 с., ххiv
7. Ендоскопічна і роботизована хірургія: навчальний посібник / В.М. Запорожан, В.В. Грубнік, Яп Боньер та ін. – 2-е видання. – 558 с.
8. Медицина невідкладних станів. Екстрена (швидка) медична допомога: підручник / І.С. Зозуля, А.О. Волосовець, О.Г. Шекера та ін. – 5-е видання. – 560 с.
9. Невідкладна хірургія: підручник для студентів / за ред. В. В. Бойка, В. М. Лісового; Міністерство охорони здоров'я України, Харківський національний медичний університет. – Харків: НТМТ, 2019. – 514 с.
10. Патерсон, Г'ю М. Основні теми загальної та невідкладної хірургії: посібник зі спеціалізованої хірургічної практики: пер. 7-го вид. / ред.: Г'ю М. Патерсон, Кріс Діне; ред. серії: О. Джеймс Гарден, Саймон Патерсон-Браун; наук. ред. укр. вид. Сергій Хіміч. – К.: ВСВ «Медицина», 2024. – 320 с.

Інформаційні ресурси

6. Міністерство охорони здоров'я України. Трансформація системи. [Електронний ресурс]: <https://moz.gov.ua/plan-reform>
7. Міністерство охорони здоров'я України. Медичним працівникам. [Електронний ресурс]: <https://moz.gov.ua/medichnim-pracivnikam>
8. Всесвітня організація охорони здоров'я в Україні. [Електронний ресурс]: <https://www.who.int/countries/ukr/>
9. Офіційний сайт Всеукраїнської спілки парамедиків <https://www.pmggroup.org.ua/>
10. Офіційний сайт міжнародної Асоціації Екстреної медичної техніки і парамедиків <http://www.iaep.org/>